

ամենքն այլ ընդունին՝ որ Յուդա և Սիմոն՝
յարեւելս քարոյած են, իսկ Հայք՝ ինչպէս
առաջնոյն Հանգըստեան տեղը ցուցնեն,
նոյնպէս երկրորդին համար այլ կ'աւանդեն՝
որ նա հաստակուած է թաղուած է ի Ռոսա-
դանա կամ Ռոստոպա քաղաքի՝ « ի թիկանց
« Որմեայ » . — որ կողմէն նայելով, Որմեայ
արեւելեան կողմն չի յարմարի, զի մօտ է
իր ծովն, այլ թուի յարեւմտակողմն կամ ի
հարաւ: — Կանանացւոյն յիշատակն ի Յայսմ-
աւուրս դրուի ի 17 ապրիլի. իսկ Լատինք
թէ ասոր և թէ Յուդայի յիշատակը՝ դնեն
ի 28 հոկտեմբերի:

Յիշուի դարձեալ, Յուդա անուամբ և Շապ-
րիոս կամ Շահրիոս, Շապիոս, մականուամբ՝
Հայոց աւետարանիչ մ'այլ՝ ի Յայսմաւուրս
ոմանս և Միխայէլ պատրիարք ժամանակա-
գրէն. նա Հաստակութեան տեղն այլ՝ խար,
ծանօթ և մեծ քաղաքն, Վանայ ծովուն ա-
րեւմտեան հիւսիսային եզրերը. յիշօթանա-
նից աշակերտաց Քրիստոսի համարին զսա-
յիռոցն. բայց օտար ազգաց ծանօթ չէ. ա-
նունն կրնայ շփոթել տուած ըլլալ, բայց
նա Հաստակութեան տեղն որոշուելով միւս
Յուդայէ և Թաղէն, ոչ է անհաւան՝ թէ որ
և է անուամբ մէկն՝ յորդիլիւնց ատեն կամ
քիչ վերջ՝ եկած և քարոզած ըլլայ այդ նա-
նաւոր քաղաքին կողմերը:

Արդ, Հայք՝ ինչպէս տեսանք, իրենց եկե-
ղեցւոյ շուրս առաջին հիմունք ճանչնան դթա-
դեոս, Բարդողիմեոս, եւանունն Յուդա, (որ
և Որդի կրեովպայ կոչուի) և Սիմեոն Կանա-
նացի. երբքն Առաքելքը, միւսն Հաւասարեալ
և առաջնութեամբն նախադաս: Ասոր և Բար-
ծողիմեայ գովասան գանձաստան: (Խաչա-
տուր) երգին վերջին տան մէջ՝ առ Տիրամայրն
սկիսարկելով՝ յիշէ գաստեղ, իրեն բարեխօսա-
կից ընդունիլ՝ ի պաշպանութիւն Հայոց:

« Արքայունհի՛ Դշխոյ անթօնութեամբ,
Հանճարաքանչ Հոգւոյն մտքութեամբ,
Ներշնչուեալ անբաժ միութեամբ,
Ընդ քեզ առցես միջնորդ Հայտութեան
Բշխմադէոս պատուեալ Գեղարդեամբ,
Ձեարթողիմէոս զարմն ստուգութեամբ,
Յուդա եղբայր Մեծին Յակոբայ,
Եւ Շմաւոն՝ որ Բարի-նախանձ,

Հաղորդեալ վերին պարգեւաց.
Ըստ շորս գետոց և շորս աթոռոց,
Նոյն և տարերց և չորից ծագաց,
Սղբօք մաղթեա զՈրդին քո զըթած՝
Խնամիլ զազգըս Հայաստանայց.
Պահել զաթոռ սոցա պարագայց
Ի յաւիտեանս ժամանակաց »:

Ուրիշ քերդող մ'այլ (Ստեփանոս) յ'ժէ
դարու, համառօտ կ'ըսէ.

« Այս չորեքուժքը վիմօք հաստին
« Շիճունածք մերոյ սուրբ հաւատքին »:

Հ. Ղ. Վ. Մ. ԱԼԻՇԱՆ

Շարայարելի

Ս. ՀԻՊՊՈԼԻՏՈՍ

ԵՒ ԻՐԻ ԳՐԻՈՒԴԵ ՀԱՅ ՄԵՏՆԵԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

(Շար. տիս յէջ 10)

ՇԱՏ մատենագիրք զոված են Հիպ-
պոլիտեայ հմտութիւնը և խօսած իր վրայ.
« Ձեա գիտեր, կ'ըսէ Սուրբ Հերոնիմոս, քե-
իչք զոցք մէջ ինչ քանի վրայ աւելի գար-
մանաս, աշտարիւն հմտութեան քե Աստուա-
ծաշնչի գիտութեան ». և փոք, « Քաջ մեկնիլ-
Գրոց, հմտոս հիւն կարգաց ». ոսկայն խոյ
արձագանդ մը միայն մնացած է Հին հարց
զովասանքն. որովհետեւ Հիպպոլիտեայ բազ-
մաթիւ գրուածներէն ճիշդը հասած են մեզ
և անոնք ալ սոսկ պատասխաններ¹. Նորերու
մէջ անոր զործերով դբաղդներէն աւելի յի-
շատակուելու արժանի են փապրիկիոս, Տէօ-

1. Եւսեբիոս հետեւեալները կը յիշէ. « Յա-
մենայն գրութեանց նորա սոքա են որ առ մեզ
հասին. վասն Վեցորեայ արարածոց, ընդդէմ
Մարկիոնացւոց, յերգօ երգոցն, վասն քանի
մի զլիւսց զորցն Եղեկիէլի վասն Զատիկի, Ընդ-
դէմ ամենայն հերձուածոց. իցեն նորա և այլ
եւս երկատիրութիւնք առ ոմանս պահեալք »:
(Պատմ. Եկ. Դպ. Զ. Գլ. ԻԲ)

լինելը, Հերկերոթէր, Տը Լակարտ, Մէսին, կէր՝ որոնք ասորի, յոյն և լատին լեզուներով հրատարակեցին Հիպպոկրատեայ գրքերը, կամ անոնց վաւերականութեան վրայ վիճեցին¹։ մենք սոսկ անոնց անուններն յիշելով պիտի անցնինք, ուզելով հայերէն հատուածոց վրայ խօսիլ։

Մեկնութիւնք. — Հիպպոկրատես առաջինս ներէն է Հին Կտակարանի վրայ մանրամասն մեկնութիւն գրողաց մէջ, և բուն մեկնութիւն ալ կարելի չէ բնել, վասն զի բնագիրը բառ առ բառ չի լուծեր, այլ կը գոհանայ ընդհանուր իմաստին մէջ թափանցել։ Յերաւի իրմ վերջ Որոգիկէս գերազանցեց զինքը հանձնարով և հմտութեամբ, սակայն մեկնաւ, կան օրինաց ճշգրտեան մէջ պսակը Հիպպոկրատի է։ Սուրբ Գրոց վրայ ձեռնարկած մեծամեծ աշխատութիւններէն միայն պատահիներ ունինք Վեցօրեից, Ծննդոց, Եղից, Սպառնաց, Առակաց, Ժողովողի, Երգերգոյի, Եսայեայ, Եզեկիլի, Դանիէլի, Շոշանայ պատմութեան և Երից մանկանց Օրենդարեան։ Նոր Կտակարանի մէջէն աւելի զբաղած է Յովսէփն Առաքելոսը և անոր Յայտնութեամբ։

Ճառք. — Ի Յայտնութեան (տասն գլխով)։ Արեւելեան Եկեղեցւոյ սովորութիւնն էր Գաբու մէջ, միացնել Յիսուսի ծննդեան, Մկրտութեան և մոգուց երկրպագութեան կամ Յայտնութեան տօները. սակայն ճառիս զխաւոր նիւթն է Մկրտութեան խորհուրդը։ — Կ'ըսուի թէ Որոգիկէսի զիմաց, որ այն ատեն ի Հովմէ կը գտնուէր, խոսած ըլլայ ճառ մը ի զովեառ Աստուածային Փրկչին։ — Յորդոր առ Սեւերիէս ճառը, ըստ

Տէօլինկերի, ուղղուած պէտք է ըլլայ առ Յովսէփ Ալուիլա Սեւերա՝ երկրորդ կին Հեւրոգաբալ կայսեր. կամ ըստ Rohrbacher³ Փիլիպպոսի կին, որով կը հաստատուի հինքերէն ոմանց կարծիքը Փիլիպպոս կայսեր բրիտանականութեան մասին։ — Թէոգորետոս կ'աւանդէ քանի մը անցքեր Հիպպոկրատեայ՝ Եղիսեայի և Սամուէլի մօր Աննայի վրայ գրած ճառին։

Վարդապետութիւնք եւ Հակաճառութիւնք. — Ամենէն նշանաւորն է Վասն Նեշին կամ Վասն Յայտնութեան Քրիստոսի և Նեշին զիրքը (ժեշ գլուխ), Թէոփիլոս առաջամբ բարեկամներէն միոյն նուիրուած։ Երկար առնն զիրքս կորսուած կը համարուէր, թելեոն հինքերէն այլ և այլ խորագիրներով կը յիշատակուէր. սակայն Մարգարէ Կուտիոս Սաքսոնացին՝ յետոյ խորհրդական Տանիմարայի թագաւորին, հանցեց զայն Բլեմի գրատունէն և հրատարակեց յունարէն 1661ին. երկարօրէն կը մեկնէ Դանիէլի տեսիլը և Նաբուգոնոսորայ երազը որուն հայերէն թարգմանութիւնն ունինք և ասոր վրայ պիտի խօսինք ի վերջոյ։ — Ընդդէմ ամենայն ինքնաւորեց կամ իմաստասիրականք. այս անանուն զործա տասը զիրք ունի. Ա. զիրքը հրատարակուած էր Ռոսգինեսի անուամբ 1701ին Գրոնովիսսէ. Դ. ժ. զիրքը հրատարակուեցան առաջին անգամ Ե. Միլլէրի ձեռքով 1851ին Աթոսէ բերուած (1842) ձեռագրի մը վրայէն, որուն զրչադիրն կը պահուի փարպուս արքունական մատենապարանի մէջ։ Երկրորդ և երրորդ զրքերն զեռ կը պակսին։ Իմաստասիրականք ընդարձակ հերքում մ'են ամէն մարդու.

1. Fabricius, S. Hipp. opera Graece Latine, Hamburgi 1716. — Döllinger, Hipp. et Call. Ratib. 1853. — Hergenroether, Hipp. et Novat. Revue autr. de théol. cath. 1863. Lagarde, Hippolyti Rom. quae feruntur omnia graece. Lipsiae 1858. — Mössinger, Monumenta syriaca 2. II. էջ 9-32. — Արաբերէն հատակտոր մը հրատարակեց E. Bratke, Zeitschr. f. wissenschaft. Theol. 1893, p. 282-9.

2. Paul Allard հմտալից և հնախօսական

փաստերով կը զանազանէ քրիստոնէական առաջին դարուց մէջ եղած Հիպպոկրատես առաջամբ այլ և այլ անձինքը. կը խօսի մերս Հիպպոկրատի մարտիրոսականութեան թաղման տեղւոյն, յետոյ կատուցուած մատարան և անոր նորագին բեկորներուն վրայ, օգտուելով մեծագէտ De Rossi հնագիտին քննութիւններէն։ (Les Derniers Persee. du III-ième siècle, Appendice 324-362).

3. Պատմ. եկ. Հտ. Ե. էջ 358։

թեանց, յոյն իմաստասիրաց (Ա), աստեղագիտաց (Գ), Գնոստիկեանց, Մոնտանեանց (Ե-Ը). Նովատորի, Կալլիստոսի և Հրէից (Թ), վերջին գիրքը քաղուած մ'է առաջին ներքոն : Ընդհանրապէս Որոգիներս կ'ընծայուին գիրքս, այսմ Հիպպոլիտոսի կուտան գերմանացի բանասերք, թէպէտ կարելի չէ զեռ եւս որոշել : — Ընդդէմ Նովատիսի գիրքն ալ (Ժ գլխով) պատասիկ մ'ըլլալու է, որովհետեւ շարունակութիւն կը տեսնուի Բեդդեմ ալեկեայն հերձուածոց գրքին. ուղղուած է Նովատիոս Զմիւռնացոյ, և կը կոտի հայրաշարքս միւրոլութեան զէմ, հաստատով Որոգւյ մարգեղութեան վարդապետութիւնը : Ս. Եպիփանս գրելթէ ամբողջապէս գրոցս առաջին մասէն օգտուած է Նովատեանց միւրոլութիւնը հերքելու համար : — Ընդդէմ ալանցոյն Բեդդեմ. այս մասնին պատասիկներ միայն հասած են, զորս քննադատներէն ոմանք անվար կը համարին, վասն զի Միակամեայց միւրոլութեան հերքումը կը պարունակէ. սակայն Անաստոս քահանայ և գրապետ ի Կ. պոլիս որ մաս մը օրինակեց այս գործին եօթներորդ դարու մէջ, զՀիպպոլիտոս կ'անուանէ հեղինակ : — Ընդդէմ Պրատոնի. կտոր մը հասած է սոյն աշխատութենէն, որ և նշանակուած է իւր բազմած գահուն վրայ Զատիկական Շրջանի հետ միասին. կը խօսի տիեզերաց ծագման վրայ : — Զատիկական Շրջան. այս անուամբ ձգած է Ս. Հիպպոլիտոս ցուցակ մը որ Զատիկ օրն որոշելու կը ծառայէր. կ'ըսէ թէ ամէն տարւուովեց տարին անգամ մը Զատիկը նոյն օրը կը հանդիպէր : — Ապացուցութիւն ընդդէմ Հրէից. (Ժ. գլուխ) Սաղմոսաց մեկնութենէն քաղուած կը թուի քան

թէ առանձին գիրք մը : — Յաղագս Պարգեռաց. շատեր կը կարծեն որ Հիպպոլիտեայ արձանին վրայ նշանակուած այս գիրքը, նոյն ըլլայ Առաքելոց Սահմանադրութեան մէջ յիշուածին հետ. և որ մեկնութիւն է Առաքելոյն ըսածին (Ա. Կոր. ԺԲ) :

Իսկ հետեւեալք ամբողջապէս կորսուած են. Յաղագս Աստուծոյ և Յարութեան մարմնաց. Վասն Բարոյն և Լարի, որ նոյն կը համարուի Բեդդեմ Մարկիոնի գրքին հետ, թէպէտ կան ալ որ այս յետին առանձին գրութիւն կը համարին : Երկրայելի է Վասն երկրատեսն Առաքելոց և Եօթանասուն Աշակերտաց առասպելախառն գիրքը :

* * *

Հիպպոլիտեայ այսչափ գործոց մէջէն « Հայկական թարգմանութեան մեղի աւանդածք » քանի մը հատուածք եւեթ են, ընտիր ոճով և լեզուով, Հինգերորդէն ութնորդ դարու մէջ եղած փոխադրութիւնք² : Յիշենք մի առ մի. Երանելոյն Հիպպոլիտայ բոսորացոյ յերգս երգոց մեկնութենէն. պատասիկս տպուած է հայերէն բնագրով և ստորեւ լատին թարգմանութեամբ փոխադր. Analecta sacra Spicilegio solesmensi Բ. Լու. էջ 232, օմանկականութեամբ Հ. Գ. Վ. Զարբհանալեանի. Գերմաներէն թարգմանութիւնն 1897ին հրատարակուեցաւ Հիպպոլիտոսի ընծայուած հատորոյ մը մէջ³. Կը սկսի Երգ երգոցի Գ. գլուխ 1 համարէն մինչեւ 6, « ի գիշերի խնդրեցի զոր սիրեաց անձն իմ... » և ամբողջ նիւթն է, « Բերստոսի » յետ յարութեան, կանանց երեւումը. հատուածս կը գտնուի մեր մասնագաբարսին թ. 512 և 653 ձև.

1. Ի Գերմանիա, բողոքական քննադատից մեծամասնութիւնը և ուղղափառաց ստուար թիւ մը Հիպպոլիտեայ կ'ընծայեն Philosophumena գրքին հեղինակութիւնը : Տես իրենց առաջն. Գ. De Smedt, Dissert. in prim. aet. hist. eccl. էջ 83-94, և Jungmann, Diss. selecto hist. eccl. Ratisbonne, 1880, Լու. Ա. էջ 224 : Իսկ այս կարծեաց զէմ կուսող փատեր, տես De Rossi, Bullett. di arch. crist.,

1866. էջ 97. 1881, էջ 32, և Jungmannի վերոյիշեալ գործ, էջ 239 : Pierre Batiffol ի միջի այլոց կը յիշէ Krügerի փաստերը Հիպպոլիտոսի իմաստասիրականաց հեղինակ ըլլալուն, և զօրեղ ապացոյցներով կ'ընդգծմանայ անոնց : La Litter. Grecque, 1898, էջ 156-157 : 2. Մատ. Հայկ. թրգմ. էջ 554 :

3. Die Griechischen Christlichen Schriftsteller - Hippolytus. Ա. Լու. Ա. մասն էջ 630 :

նագրաց մէջ, և այս վերջնոյս գրեթէ ամբողջ մէկ ու կէս խոշոր էջերն բռնած է: — Մեծագոյն հատուած մ'է Երգ երգոցի (Ա. գլ. 4—Ե. գլ. 1) մեկնութենէ նոյն Հիպպոլիտոսի անուամբ Պեդիմու կայսերական գրասան մէջ գտնուածը (թ. 89. — ցանկ Փարամանցի S. 72. (B) Bl. 155⁵) որոյ միայն հայերէնը կայ: Գերմաններէն թարգմանած է Գեորգ Պապայեանց Գեղղերի առաջարկելով, և հրատարակուած վերոյիշեալ Հիպպոլիտոսի նուիրուած նոր հրատարակութեան մէջ (էջ 359): Կը սկսի «Սեաս եմ ես և գեղեցիկ, զրատեալք Երուսաղեմի. իբրեւ գվրանս Կեդաբոս և իբրեւ զխորանն Սողոմոնի»: Ի ձեռագրին՝ ասոր անմիջապէս կը յաջորդէ Ներսիսի Տարսնացոյ Երգ երգոցի մեկնութիւնը¹. Չգիտեմք ինչ պատճառաւ մինչև 17 համար կը նշանակէ գերմաններէն հրատարակութիւնը, մինչ Հիպպոլիտոսի մեկնութիւնը և մեր հայերէն Աստուածաշուշնը մինչև 16 ունին: Կանխաւ պարզն ըսինք² թէ Bonwetsch անվաւեր կը համարի հատուածս, փոխն Կարպատոսի և Կիրդի Ալեքսանդրացոյ քով նման անցքեր գտած ըլլալով. սակայն ինչպէս է վերջոյ կը յաւելու, որոշ ապացոյց մը կարելի չէ հանել:

Ղազարու յարութեան ճառք եթէ հարազատ համարիմք Հիպպոլիտոսի, վասն զի հատուածիս յունարէնը կը գտնուի Սուրբ Ռսկերբերանի անհարազատ գրուածոց մէջ, և անսույգ է երկուքէն որուն վերաբերիլը, Յովհաննու աւետարանի մեկնութեան մէջ պէտք եմք դնել, ինչպէս որ հատուածիս խորագրին կը յայտնէ. «Երասկելոյն Հիպպոլիտոսի Բուստրացոյ ի մեկնութեան առեւտարանին որ ըստ Յովհաննոս, ի յարութեան Ղազարոս: «Ձոր աշրինակ մայր որդեան տալ գտնուան ցմանակն»: Հրատարակուած է և սա վերոյիշելոյն հետ փոխարին նոյն հատորին մէջ, որոյ վրայէն թարգմանած է գերմաններէն Dr August Burckhardt

Պաղղելայի մէջ: Սակայն այս պատուիրակ համառոտութիւն է հետեւեալին որ կը սկսի «Էր ոմ հիւսնդացեալ Ղազարոս անուն ի Բեքանիս», ծայրէն քանի մը տող թերի. որ կը պարունակէ դարձեալ թարգմանութեանց Մատենադարանի մէջ յիշուած (էջ 555) Ա. «Ձի ամենեւին իսկ ցոյցէ ձմարտասպն մարդ գոյով սակս արտասուելոյն». և Բ. «Հրամայեաց նոցին իսկ Հրեիցն ձեռաչք ի քաց քաշալեցոսնէն զվեմն», հատուածներն, զորս հրատարակած է Paulinus Martinus, առնելով փարիզեան գրադարանէն³: Որով կարելի է ըսել թէ կրկին օրինակը կան ճառիս մին համառոտ, ինչպէս փոխարին տպածը, և միւսը երկար՝ փառիզեանը, որուն վրայէն լրացուցած է Մարթին ատաղջնոյ պակասները. առ մեզ երկրորդն ալ կը գտնուի թ. 12 զրչագրի մէջ: Յակովբայ և Մովսէսի օրհնաշարեանք Խնդոց մեկնութեան անշուշտ պէտք է վերաբերին: Վարդան վարդապետ կը յիշէ որ ի Հիպպոլիտոսի և յերիւմէ հաւաքեց զիւր մեկնութիւնն ի վերայ Հնգամատենին⁴. Խորագրներն են Հիպպոլիտոսի յաշրնաշարեանն Յակովբայ որ զերկուսասուն նահապետան աշրնեաց. «Վասն աշրնաշարեանցն Յակովբայ անեղով բանս...» ի ձեռագրին (թ. 352) 308—338 էջերը, որուն անմիջապէս կը յաջորդէ 338—364 նոյն հեղինակն Մեկնաշարեան աշրնաշարեանցն Մովսէսոյ յերկուսասուն ազգս. «Ձերանելոյ իսահակայ զեղեալ աշրնաշարեանն սա որդիսն իար...»:

Մարթին հրատարակելով հետեւեալ հատուածը⁵, Հիպպոլիտոս(յ) ասացեալ. «Վասն երեւանան և մանկանացոս արար Աստուած զմարդն», կը ցնէ վրան ի Վաղնիտիանոսեանս, որ Հիպպոլիտոսի գործոց մէջ առանձին չի յիշուիր, այլ մաս մ'է բնորոշ մանայն հերձուածոց զրքին. սուրբ Եպիփան ալ կ'ըսէ թէ Հիպպոլիտոս Վաղնիտիանոսի մոլորութիւնը զարմանալի կերպով կը հերքէ⁶:

1. Անշ. էջ 374:

2. Բագմ. էջ 10:

3. *Analecta sacra, Patres anteniceani*. էջ 64—68:

4. Մատ. Հայկ. Թրգմ. էջ 556:

5. *Analecta*, էջ 68—70:

6. Հանդէս Ամսորեայի մէջ (1896) Եղնկայ Կողբացոյ աղբերաց աթիւ խոսուած է նաեւ

Հիպպոլիտեայ՝ Դանիէլի մեկնութենէն ծանօթ հատուած մը չերեւիր առ մեզ. իսկ հետեւեալն, Տեսիլ Դանիէլի մարգարէի և մեկնութեան երանկոյն Հիպպոլիտեայ Ռուտրացոյ վասն գալստեան նեոխնն և կատարածի աշխարհի. «Եւ տես գազանն չորրորդ» (Դան. պ. է. 7) մեծ նմանութիւն ունի վասն նեոխն գրութեանը. հատուածս տպուած է առ Փիլրայի (էջ 236—239), առ մեզ ձեռագիր Թ. 712:

Երանեցոյն Հիպպոլիտեայ եպիսկոպոսի և վրայի. վասն կատարածի աշխարհի և վասն Նեոխն, և չերկրորդ գաշառտ Տեսան ներոյ Յիսուսի Քրիստոսի. այս խորագրով հատուածներ կը յիշուին. «Քանգի երանելի մարգարէն աշջ մեր եղեն¹» Թ. 512 և 514. «Եւ արդ լուսարոք եղարք» Թ. 456. և «Քանգի Տեսան Յիսուսի Քրիստոսի գաշառտն չերկրի. Թ. 986. և երեքն ալ նոյն են, յետինս միաներուն կէսն կը սկսի. Փիլրա փորը մաս մը տպած է, առջին հատուածին սկզբնաւորութեանը:

Հուսկ, թէպէտ ընդլէմ՝ Նովոտոյիսի և ընդլէմ՝ Բերոնի զոց մէջ² շատ անգամ խնդիր կ'ըլլայ երկոց բնութեանց և չորրորդութեան վրայ, սակայն անհարազատ կը համարուին և են՝ ի պրչագիրս իրեն ընծայուած պատասիկներն, «Բւտ անտեսաց յիշատակի ինճամնեայ ծնեալ Տէրն մեր»։ «Զմարդն տասնց Աստուծոյ Բանին խոստովանեց»։ —

Հիպպոլիտեայ այս զբքին վրայ, և հայ ձեռագրի համար (Թ. 46) կ'ըսէ զրեալ յամի Տեսան 1307 ի Կաֆա. և կը յաւելու, թէ Հիպպոլիտեայ ծանօթ զործերուն մէջ այս հատուածս չենք գտներ:

1. Կը յիշուի Հայ. Զեռզրց. ցուցակի մէջ (865): Սկզբը լուսանցքի վրայ բոլորակի մէջ (Գ) կը նշանակուի. ուստի երմէ յառաջ երեք ուրիշ զործեր ալ կային նախնարար: — Ճիշդ մեր այս ճանին հին-բուլղարական թարգմանութիւն մ'ալ կայ ժիբ դարէն:

2. Migno, Patr. gr. X. 803—854:

3. 1896: էջք 49, 60:

4. 1896:

5. Մատեն. Հայկ. Թրգմ. էջ 308:

«Եւ տես արարած է և ոչ չարչար»։ — «Իսկ որ երկու բնութիւն ասն»։ — որոց իւրաքանչիւրը երեք կամ չորս տող է, հրատարակուած Փարիզեան զրչագրի (Թ. 85) վրայէն, ի Մարթնէ (էջ 70—74): Արարատ ամապոյր մէջ³ կը յիշուին Հիպպոլիտեայ ընծայուած քանի մը հայերէն պատասիկներ, հանուած ի քաղաւածոց, և բոտ մտաց յօղուածագրին, մաս մը կը համարուին ընդլէմ Նեոխն կամ այլ սր և է զրբի. Հիպպոլիտեայ (յ) Բուտրացոյ (ոյ), «Զի միութիւն Սրբոյ Երրորդութեան...» — Այլուստ. «Բւտ նմին օրինակի, քեպտ և յԱստուծոյ են Որդի և Հոգի...»։ — Նորին, «Ոյ վասն անձին ինչ միայնոյ գաշառտութեան ասեր...» — Նորին ի նոյն. «Զի Հայր Աստուած կատարեալ է...»։ Հանդես ամօրեայ այս հատուածներս Ե զարու թարգմանութիւն կը համարի⁴:

Մեր Մատենապարանին ճառերտիր մ'ալ (ԻԹ) Հիպպոլիտայ Բոստորացոյ կ'ընծայէ Անթիպատրոսի Բոստորացոյ ի Մնունդն Քրիստոսի մէկ ճառը⁵. «Պարտապանութեան իմոյ գիր, քաղաւորական գիր, որ այսօր քարոզեցաւ ժողովրդեան, ո՛վ սիրելիք»:

Առ ժամն ասոնք են Հիպպոլիտեայ զործոց հայերէն հատուածներն. հաւանական կը թուի թէ գտնուին ուրիշ կտորներ ալ, մանաւանդ իր մեկնութիւններէն. զուցէ նաեւ ըլլան հատուածներ որ ուրիշ անուան տակ ծածկուած են կամ խառնուած այլոց ճառերուն մէջ, ինչպէս որ ընդհակառակն Հիպպոլիտեայ զործերն այլ և այլ մասերու բաժնուած տեսանք:

Հ. Բ. ՉԻՐՔԵԱՆ

ԱՍԱԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ
 Լիակատար, կամ կարգաւորութիւն հասարակաց աղօթից հայաւ տանեաց եկեղեցւոյ. արարեալ սրբոյ Սահակայ եւ Մեսրոպայ վարդապետի եւ Գիւսապ եւ Գլխամու մանդակունւոյ եւ այլոց վարդապետաց:

ԳԻՆՆ Է 10 ՖԻ.